

RAZGLEDI

DOMAČI KRAŠKI IZRAZI Z LJUBLJANSKEGA BARJA

AVTOR

dr. Rajko Pavlovec

Trubarjeva cesta 14, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

rajko.pavlovec@ff.uni-lj.si

UDK: 551.44:001.4(497.4 Ljubljansko barje)

COBISS: 1.03

IZVLEČEK

Domači kraški izrazi z Ljubljanskega barja

Članek govori o kraških izrazih, ki jih Jože Likovič omenja v svoji knjigi »Svetinje nad Barjem – legende in pripovedke«.

KLJUČNE BESEDE

kraški izrazi, Ljubljansko barje, Slovenija

ABSTRACT

Indigenous karst expressions from Ljubljansko barje (Ljubljana moor)

In article the karst expressions from the book »Sacred things above Barje – legends and tales« by Jože Likovič are stated.

KEY WORDS

karst expressions, Ljubljansko barje, Ljubljana moor, Slovenia

1 Uvod

O geološkem ljudskem izrazju je bilo napisanih že več člankov (Pavlovac 1961; Pavlovac 1987; Pavlovac 1999a). To pot opisujemo nekaj kraških izrazov iz Likovičeve knjige (Likovič 1942), vsebinsko povezane z Ljubljanskim barjem. Kraško izrazje iz nekaterih drugih knjig je bilo zbrano v dveh člankih (Pavlovac 1999b; Pavlovac 1999c): prvi obravnava Seidlova dela (Seidl 1907–1908; Seidl 1913; Seidl 1914), drugi pa Cigaletovo knjigo (Cigale 1880). Tu so izrazi bolj strokovni kot ljudski, mnogi so že zastareli, lahko pa imajo podlago v ljudskem izrazju. V starejši literaturi najdemo še veliko drugih zanimivih, deloma opuščenih in tudi ljudskih izrazov. Kot primer navedimo Janežičev nemško-slovenski slovar iz leta 1905. Za nemško besedo *Erdhöhle* navaja slovensko besedo 'jama', 'špilja' ali celo 'nora', za kraško reko *Höhlenfluss* 'jamarica', za jamskega medveda 'medved brlogar' in 'medved jamar', za toplo vodo 'vrelčnica' in 'vročnica' ter podobno.

Pravnik Jože Likovič je bil rojen 5. marca 1900 na Rakeku, umrl pa je 25. decembra 1970 v Ljubljani. Pravijo mu tudi pisatelj Ljubljanskega barja. Napisal je več črtic in drugih sestavkov ter dve knjigi (Buttolo in Svetina 1996). Leta 1942 je izšla pri Slovenčevi knjižnici njegova knjiga Svetinje nad Barjem s podnaslovom *Legende in pripovedke*. Severin Šali v uvodu pravi, da je bilo že pred tem napisanih nekaj črtic z Barja, Likoviča pa ima za tipičnega pisatelja Barja. Pri njem omenja številne domače izraze, med katerimi so nekateri težko razumljivi. Zato je knjigi dodan slovarček domačih izrazov. Nekateri posegajo na kraški svet, mnogi so svojevrstni in splošno neznani, zato ni odveč, da jih zapišemo. Morda bodo katerega od njih celo uporabili v strokovnih in drugih opisih. Nekateri zanimivi Likovičevi izrazi ne posegajo v kraški svet. Kot primer navedimo 'vrhnjak' ali 'spodnjak' ali tudi 'podnjak', kar pomeni zgornji in spodnji mlinski kamen, pa 'podpeški lom' ali tudi 'lomnina', pri čemer ni jasno, ali misli samo na skalovje ali na tamkajšnji kamnolom.

Zelo lepo, skoraj pesniško, opisuje Likovič nekatere kraške pojave. V legendi Jezušček na Ljubljani piše takole: »... *Tisočero neznatnih drobcev se je raziskrilo na puščobnem jamskem stropu, iz negibne kamnite snovi so zrasle tanke, srebrne iglice, kristalne zvezde in bajno razcvetele cvetke ... Bele sohe, podobne sramežljivim devicam, so začele rasti iz nevrednih tal, dragoceni kapniki, posuti z biseri, so se znašli po kotih. Obličje podzemlja je dobilo veličasten sijaj, ki je objel tudi druge kraške jame ...*«.

V legendi Krčma v breznu jezerišča pravi takole: »... *Bog ve, koliko vode se bo zopet nabralo v krimskih kamrah in ledenicah, da je zlepa ne bodo mogle izgoltati vretja pod Kamnikom ...*«.

2 Likovičevi kraški izrazi

Poleg kraških izrazov iz Likovičeve knjige (1942) so v oklepaju navedena nespremenjena avtorjeva pojasnila. Pri nekaterih so še druge pripombe, Slovar slovenskega knjižnega jezika je naveden kot SSKJ. Izrazi so navedeni po abecedi.

brnice (krimske jame)

dehornica (luknja); izraz prihaja od dihurjevega brloga; Pleteršnik (1894) navaja za dihur sinonim **dehor draga**, tudi **kraška draga** (jarek v kraški dolini); Badjura (1953) navaja kot sinonim za drago besedo dražica in pravi, da je »... dražica izrazita večja zajeda v južnem kraju Ljubljanskega barja pri Borovnici ...«; pri Pleteršniku (1894) pomeni dražica dolinico ali vodno jamo; v SSKJ je draga manjša dolina

globoča, tudi **kraška globoča** (večja globel); Badjura (1953) omenja sinonim globača, kar je podolžna vdrtna

globočica (krimska jama); v mariborski okolici pomeni ta beseda klanec (Pleteršnik 1894)

hudovirje, tudi **kraško hudovirje** (podzemna špilja, kjer voda pronica); tudi Pleteršnik (1894) pozna ta izraz za kraj, kjer izginja voda

- jezersko okence** (manjše nestalno jezerce na Barju); okno je tudi oznaka kraja, kjer izvira talna voda na Barju na meji med prepustnimi in neprepustnimi plastmi in najbrž na Barju nima povezave s kraškimi pojavi
- kamnitnik** (težko dostopna stena v Krimu); kamenitnik je pri Pleteršniku (1894) kamniti grič ali gora; to besedo poznamo tudi iz Kamnitnika v Škofji Loki, kjer je griček iz oligocenskega konglomerata, v katerem je nekaj kraških pojavov
- kevderc** (krimska jama z večjim vhodom); takšno je tudi ime kraške jame Kevderc nad Škofjo Loko
- kraška pritiska**, pri Likoviču je ta izraz uporabljen v smislu odprtine na Barju, skozi katero prodira voda
- kraška shramba**, kraj, kjer vro vode iz kraških shrambnih jam
- kraška špilja**, ta izraz omenja Likovič v zvezi z Golobjo jamo pod Vihrovco; v Pleteršniku (1895) pomeni špilja jamo (nemško *Grotte*) in ta izraz poznajo v enakem pomenu številni drugi avtorji; špilja v pomenu votlina, jama je tudi v SSKJ
- kraški brežuljek**, v pomenu kraški grič; pri Pleteršniku (1894) je brežuljek kakršenkoli griček, enako je v SSKJ
- krimska kamra**, Likovič misli na podzemne prostore na Krimu; Pleteršnik (1894) navaja za kamro sinonim izba in v naravi kamre ne pozna, podobno je v SSKJ; Badjura (1953) pravi, da so »... *stene ali velike peči z večjimi lopami, zijavkami* ...« cerkev, kamre ali jazbine
- ledenica** (zelo mrzla jama); poznamo še izraz ledena jama (Gams 1974); ledenice so tudi umetno narejene in so jih v preteklosti uporabljali za shranjevanje ledu; Badjura (1953) pozna še lednico
- močilnik** (skrit izvirek); med več sinonimi za močilnik navaja Badjura (1953) močilo, kar je izraz za vodne vire v naših gorah
- pečak** (osamela skala); najbrž ima podoben pomen beseda samotar (Gams 1974)
- podzemlje**, pri tem misli Likovič splošno na pojave pod površjem, predvsem na kraške prostore; v SSKJ je tudi kraško podzemlje
- ponikla voda**, ta izraz omenja Likovič v zvezi s tem, da je v kraškem hudovirju ponikla voda; Pleteršnik (1895) pozna tudi besede ponikvarica, ponikvenica in ponikujoča voda; izraz ponikla voda je tudi v SSKJ
- ponor** (vodno žrelo); Pleteršnik (1895) navaja kot sinonim ponikva; Cigale (1880) pozna brezen ali ponor, Janežič (1905) požiralnik in požiravka (nemško *Wasserschlund*); besedo ponor uporablja tudi Gams (1974), reka, ki ponikne, je ponornica
- rupa** (skalna votlina); Badjura (1953) omenja pod tem izrazom na prvem mestu površinsko vdolbino, kjer voda ponika, lahko tudi sinonim za požiralnik; v SSKJ pomeni odprtino v kraških tleh
- shrambna jama**, kraška jama, ki hrani vodo
- skedence** (krimske jame); pri Badjuri (1953) je skedenc sinonim za studenec
- vretje** (izvir), kraj, kjer voda »vre« na dan, lahko gre za kraški ali drugačen izvir; iz tega izhaja retje in tudi krajevno ime Retje (Gams 1974); lahko gre za kraški ali drugačen izvir; Badjura (1953) piše, da je veliko vretij pri Iški Loki, Likovič omenja vretje Ljubljaničnice; SSKJ pojasnjuje, da je to vretje vode iz zemlje, torej tudi ne samo v kraškem svetu
- vrtača**, Likovič verjetno ne misli na kraško vrtačo, ker rabi to besedo v zvezi s poplavami na Barju; ta beseda ima več pomenov, med drugim vodni vrtnec (Pleteršnik 1895); v SSKJ je ta izraz vezan samo na kras; podobno ga postavlja na prvo mesto tudi Badjura (1953), čeprav pozna pod to besedo tudi prehod v lesi, kjer je treba oviro za prehod zavrteti.

3 Viri in literatura

- Badjura, R. 1953: Ljudska geografija, Terensko izrazoslovje. Ljubljana.
- Buttolo, F., Svetina, P. 1996: Leksikon slovenska književnost. Ljubljana.
- Cigale, M. 1880: Znanstvena terminologija. Ljubljana.

- Gams, I. 1974: Kras. Slovenska matica. Ljubljana.
- Janežič, A. 1905: Deutsch-slovenisch Hand-Wörterbuch. Buchdruckerei St. Hermagoras. Klagenfurt.
- Likovič, J. 1942: Svetinje nad Barjem – legende in pripovedke. Ljubljana.
- Pavlovec, R. 1961: Prispevek k poznavanju ljudskega poimenovanja eocenskega fliša. Geografski vestnik 33. Ljubljana.
- Pavlovec, R. 1987: Domače poimenovanje kamnin med Slovenci v Kanalski dolini. Geografski vestnik 59. Ljubljana.
- Pavlovec, R. 1999a: Ljudsko poimenovanje nekaterih kamnin in orodij za pridobivanje kamna na Štajerskem. Geografski vestnik 71. Ljubljana.
- Pavlovec, R. 1999b: Kraški izrazi v delih Ferdinanda Seidla. Kras 35. Ljubljana.
- Pavlovec, R. 1999c: 120 let staro kraško izrazje. Kras 35. Ljubljana.
- Pleteršnik, M. 1894: Slovensko-nemški slovar 1, A–O. Ljubljana.
- Pleteršnik, M. 1895: Slovensko-nemški slovar 2, P–Ž. Ljubljana.
- Seidl, F. 1907–1908: Kamniške ali Savinjske Alpe, njih zgradba in njih lice. Slovenska zemlja 5. Ljubljana.
- Seidl, F. 1913: Geološki izprehodi po Goriškem. Gorica.
- Seidl, F. 1914: Geologija. Učbenik v rokopisu, Katedra za geologijo in paleontologijo Univerze v Ljubljani.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. Slovarji DZS. Ljubljana, 2005.

4 Summary: Indigenous karst expressions from Ljubljansko barje (Ljubljana moor)

(translated by the author)

There are several indigenous karst expressions found in the book *Sacred things above Barje – legends and tales ‘Svetinje nad Barjem – legende in pripovedke’* from the year 1942 written by Jože Likovič. These expressions are quoted in this article and some explanations are added. Some of them could be used as professional terms.